

Grzegorz Kwiatkowski

Gospodarka rynkowa

**Suplement do podręcznika
„Ekonomia w zarysie”
dla szkół realizujących
zakres rozszerzony
biznesu i zarządzania**

■ Spis treści

1. Pojęcie rzadkości i jej rola w rozważaniach ekonomicznych	3
2. Przedsiębiorczość jako czynnik produkcji	4
3. Informacje gospodarcze	6
4. Działanie rynku	10
5. Formy rynków (struktury rynkowe)	10
6. Konsument na rynku	11
7. Państwo w gospodarce	13
8. Polityka fiskalna	15
9. Polityka pieniężna (monetarna)	22
10. Wzrost i rozwój gospodarczy	26
11. Cykle koniunkturalne i kryzysy	28
12. Wspólny rynek Unii Europejskiej	28
13. Globalizacja	29

1 Pojęcie rzadkości i jej rola w rozważaniach ekonomicznych

Rzadkość to fundamentalny problem ekonomiczny wynikający z tego, że nasze potrzeby są nieograniczone, podczas gdy zasoby do ich zaspokojenia są ograniczone. Ten fakt zmusza nas do ciągłego dokonywania wyborów – musimy decydować, które z naszych potrzeb zaspokoić w pierwszej kolejności i w jaki sposób najefektywniej wykorzystać dostępne nam zasoby.

Przeanalizujmy przykład najbliższy uczniom – ich czas. Uczeń ma do dyspozycji ograniczoną ilość czasu (jak każdy – 24 godziny na dobę) i musi zdecydować, jak go rozdzielić pomiędzy naukę, zajęcia dodatkowe, rozrywkę, odpoczynek i sen. Poświęcając więcej czasu na naukę, zmniejsza ilość czasu dostępnego na rozwijanie swoich zainteresowań czy spotkania z przyjaciółmi. To właśnie jest istota **kosztu alternatywnego** – aby uzyskać jedno, musimy zrezygnować z czegoś innego.

Podobnie jest w gospodarce. Rzadkość zasobów wymusza również podejmowanie decyzji, zarówno dla każdej osoby czy przedsiębiorstwa, jak i na poziomie całego społeczeństwa. Przykładowo, rodzina dysponująca budżetem musi wybierać między różnymi potrzebami – czy kupić nowy komputer do nauki dla dzieci, czy wymienić zużyty sprzęt AGD, czy może zaoszczędzić na wakacje. Przedsiębiorstwa z kolei muszą decydować, czy zainwestować w nowe maszyny, zwiększyć wynagrodzenia pracowników, czy może przeznaczyć środki na reklamę.

Rzadkość zasobów wymusza także podejmowanie decyzji na poziomie całego społeczeństwa. Jeśli państwo zdecyduje się przeznaczyć więcej środków na budowę dróg, to jednocześnie będzie miało mniej zasobów na inne cele, jak rozwój służby zdrowia czy edukacji. Podobnie pracownicy i maszyny zaangażowane w budowę dróg nie mogą w tym samym czasie budować szkół czy szpitali.

Każde społeczeństwo musi więc odpowiedzieć na trzy podstawowe pytania ekonomiczne:

- **Co produkować**, czyli jakie dobra i usługi wytworzyć?
- **Jak produkować**, czyli przy użyciu jakich zasobów i technologii wytwarzać?
- **Dla kogo produkować**, czyli jak dystrybuować wytworzone dobra i usługi?

Pojęcie rzadkości jest kluczowe w rozważaniach ekonomicznych, ponieważ:

1. **Determinuje sposób funkcjonowania gospodarki** – rzadkość zasobów jest podstawowym powodem, dla którego musimy dokonywać wyborów ekonomicznych i szukać najefektywniejszych rozwiązań.
2. **Kreuje wartość ekonomiczną** – to właśnie ograniczoność zasobów sprawia, że dobra i usługi mają określoną wartość rynkową. Gdyby wszystkie zasoby były nieograniczone, to każdy mógłby mieć dostęp do dowolnej ilości dóbr w dowolnym momencie, więc nie byłoby potrzeby ustalania cen ani prowadzenia wymiany handlowej.

3. Jest źródłem konkurencji i innowacji – ograniczona ilość zasobów prowadzi do rywalizacji między podmiotami gospodarczymi o dostęp do nich, co może stymulować powstawanie nowych wynalazków i rozwój gospodarczy.

Aby lepiej zrozumieć rolę rzadkości w ekonomii, warto wykonać eksperyment myślowy i wyobrazić sobie, że istnieje urządzenie (obecne tylko w serialach science-fiction) zwane replikatorem (zob. s. 13 podręcznika *Ekonomia w zarysie*). Pozwalałoby ono wytworzyć dowolną rzecz materialną praktycznie bez żadnych kosztów i ograniczeń, używając jedynie energii.

Takie urządzenie jednak – po pierwsze – nie istnieje, a także nawet ono nie rozwiązałoby wszystkich problemów ekonomicznych. Nadal musielibyśmy podejmować decyzje dotyczące wykorzystania naszego czasu, który pozostałby ograniczony. Ponadto wciąż istniałyby ograniczenia związane z dobrami takimi jak przestrzeń, unikalne dzieła sztuki czy specjalistyczne umiejętności, których nie dałoby się po prostu „zreplikować”.

Ten przykład pokazuje, że problem rzadkości jest nieodłącznym elementem rzeczywistości ekonomicznej, a jego zrozumienie jest kluczowe dla podejmowania racjonalnych decyzji gospodarczych na każdym poziomie.

2 Przedsiębiorczość jako czynnik produkcji

W podrozdziałach 2.4. oraz 10.4. podręcznika *Ekonomia w zarysie* wśród najważniejszych czynników produkcji wymienione zostały: praca (kapitał ludzki), zasoby naturalne, kapitał rzeczowy oraz technologia. Tę listę można uzupełnić o jeszcze jeden kluczowy czynnik – **przedsiębiorczość**.

Przedsiębiorczość jest szczególnym czynnikiem produkcji, który pełni rolę katalizatora – umożliwia efektywne połączenie i wykorzystanie pozostałych zasobów. To przedsiębiorca podejmuje kluczowe decyzje o tym, w jaki sposób wykorzystać dostępne zasoby, bierze na siebie ryzyko związane z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz poszukuje innowacyjnych rozwiązań.

Sama dostępność pracy, kapitału rzeczowego, zasobów naturalnych czy technologii nie gwarantuje jeszcze efektywnego ich wykorzystania. Potrzebne są jeszcze osoby, które potrafią:

- dostrzec szanse rynkowe;
- połączyć dostępne zasoby w najbardziej produktywny sposób;
- podjąć ryzyko związane z wprowadzeniem nowych rozwiązań;
- zarządzać całym procesem produkcyjnym.

Przedsiębiorczość nie ogranicza się jednak tylko do prowadzenia działalności gospodarczej. Jest to również sposób myślenia i działania, który może być wykorzystywany w różnych sferach życia. Przedsiębiorcze podejście oznacza umiejętność dostrzegania możliwości i efektywnego wykorzystywania dostępnych zasobów do osiągnięcia zamierzonych celów. Przykłady działań przedsiębiorczych w różnych obszarach życia zawiera TABELA 1.

Tabela 1. Przykłady działań przedsiębiorczych w różnych obszarach

Osoba i obszar działalności przedsiębiorczej	Przykładowe działania przedsiębiorcze	Przykładowa historia
Fryzjer otwierający własny salon	<ul style="list-style-type: none"> • Badanie rynku i wybieranie lokalizacji • Gromadzenie kapitału na inwestycje • Zatrudnianie i szkolenie pracowników • Budowanie marki i pozyskiwanie klientów • Konkurowanie na rynku lokalnym 	<p>Michał, doświadczony fryzjer, otwiera salon „Style & Smile” w nowej dzielnicy mieszkaniowej. Wykorzystuje oszczędności i kredyt, zatrudnia dwóch pracowników, wprowadza system rezerwacji online i specjalizuje się w nowoczesnych technikach koloryzacji.</p>
Para osób zakładająca startup w branży edukacyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikowanie innowacyjnych rozwiązań • Pozyskiwanie finansowania zewnętrznego • Budowanie zespołu specjalistów • Rozwijanie produktu pod potrzeby rynku • Skalowanie działalności • Konkurowanie na krajowym i globalnym rynku 	<p>Julia i Monika tworzą aplikację „LearnBuddy” – platformę do spersonalizowanej nauki języków obcych wykorzystującą AI. Aplikacja dostosowuje tempo i metody nauki do indywidualnego stylu uczenia się. Pozyskują 4 mln zł od funduszu VC, zatrudniają 10 programistów, testują produkt w 50 szkołach i planują ekspansję na cały kraj i rynki zagraniczne.</p>
Nauczycielka tworząca innowacje dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznawanie potrzeb edukacyjnych • Tworzenie nowych narzędzi dydaktycznych • Wykorzystywanie dostępnych zasobów • Monitorowanie efektów zmian 	<p>Maria tworzy autorski program nauczania matematyki przez zabawę. Wykorzystuje do tego gry planszowe własnego projektu, organizuje matematyczne turnieje międzyklasowe i wprowadza system nagród punktowych. Jej metoda zwiększyła średnią ocen w klasie i została przyjęta przez innych nauczycieli w szkole.</p>
Urzędnik w sektorze publicznym	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikowanie obszarów do poprawy • Proponowanie nowych rozwiązań • Optymalizowanie wykorzystania zasobów • Wdrażanie i kontrolowanie zmian 	<p>Tomasz, urzędnik w małej miejscowości, wprowadza nowatorski system „Reagujący urząd” – stronę internetową, na której mieszkańcy zgłaszają i głosują na drobne problemy do rozwiązania (np. dziura w chodniku, zepsuta latarnia, zaśmiecony skwer). Każdy mieszkaniec dostaje miesięcznie 10 punktów do rozdysponowania. Problemy z największą liczbą punktów są rozwiązywane w pierwszej kolejności. System optymalizuje pracę służb miejskich i angażuje mieszkańców w zarządzanie miastem.</p>
Uczennica organizująca akcję charytatywną w szkole	<ul style="list-style-type: none"> • Dostrzeganie potrzeb społecznych • Planowanie działań i gromadzenie zasobów • Zachęcanie innych do współpracy • Realizacja akcji charytatywnej 	<p>Zosia organizuje zbiórkę książek dla dziecięcego oddziału szpitala. Angażuje całą szkołę poprzez media społecznościowe, organizuje konkurs między klasami, zbiera 120 książek i tworzy małą bibliotekę na oddziale. Inicjatywa przekształca się w cykliczną akcję, a Zosia szkoli młodszych uczniów, jak kontynuować projekt w kolejnych latach.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie powyższe przykłady pokazują wspólne elementy przedsiębiorczości: identyfikację szans, organizację zasobów, zarządzanie ryzykiem i dążenie do innowacji, są jednak realizowane w różnej skali i w różnym kontekście.

3 Informacje gospodarcze

Informacje gospodarcze to dane, fakty i wiadomości dotyczące zjawisk i procesów ekonomicznych, które zachodzą w gospodarce. Obejmują one zarówno bieżące dane o sytuacji gospodarczej kraju i świata, jak i historyczne trendy oraz prognozy na przyszłość. Innymi słowy informacje gospodarcze to wszystko, co pozwala nam zrozumieć funkcjonowanie i stan gospodarki oraz zmiany w nich zachodzące. Mogą one służyć także do prognozowania wydarzeń gospodarczych. W rezultacie informacje gospodarcze są kluczowe dla podejmowania racjonalnych decyzji przez wszystkie podmioty rynkowe – gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa oraz instytucje publiczne.

Pojęcie wskaźnika wyjaśnione jest w rozdziale 3. (s. 44). Uzupełnienia wymaga wskazanie różnicy między **miernikiem** a **wskaźnikiem**.

- **Miernik** to obiektywna, bezpośrednio mierzona wartość, która opisuje pewien aspekt rzeczywistości. Miernik opisuje coś, co można zmierzyć lub policzyć. Przykładem może być średnia miesięczna temperatura albo – w gospodarce – średnie wynagrodzenie w gospodarce.
- **Wskaźnik** to wartość, która odnosi się do określonego zjawiska i jest oparta na miernikach lub ich kombinacji. Wskaźnik służy do oceny, porównania lub przewidywania trendów. Przykładem może być wskaźnik zmian temperatury w stosunku do średniej wieloletniej (np. wzrost o 2°C) albo – w gospodarce – wskaźnik dynamiki wynagrodzeń (np. wzrost o 5% rok do roku). Innym przykładem jest wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (CPI), który mierzy zmiany cen koszyka dóbr i usług nabywanych przez przeciętne gospodarstwo domowe.

Główna różnica polega więc na tym, że miernik jest wartością bezwzględną (np. PKB Polski wynosi 4 biliony złotych), natomiast wskaźnik pokazuje relację lub zmianę w czasie (np. dynamika PKB wynosi 3,5% rok do roku) albo do innej wartości (np. udział wydatków na żywność w całkowitych wydatkach gospodarstwa domowego wynosi 25% albo stopa bezrobocia pokazująca stosunek liczby bezrobotnych do liczby osób aktywnych zawodowo wynosi 3%). Wskaźniki często wyrażane są procentowo lub jako indeksy (w odniesieniu do przyjętego okresu bazowego, któremu przypisuje się określoną wartość – często 100). Ułatwia to porównywanie sytuacji gospodarczej w różnych okresach lub między różnymi krajami. W TABELI 2 przedstawiono najważniejsze mierniki i wskaźniki dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw.

Do podręcznika przygotowaliśmy **aplikację internetową**, która zawiera m.in. sekcję „Dane gospodarcze”. Dostępna jest ona pod adresem:

www.ekonomia.blog/aplikacja

Tabela 2. Najważniejsze mierniki i wskaźniki dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw

Miernik/wskaźnik	Wpływ	Gdzie szukać	Jak ocenić
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	Pokazuje zmianę ogólnego poziomu cen w gospodarce oraz siłę nabywczą pieniądza (dochodów i oszczędności).	Strona internetowa GUS	Wzrost wskaźnika oznacza inflację i spadek siły nabywczej pieniądza. Wysoka inflacja oznacza, że oszczędności tracą wartość, a za dochody można kupić mniej dóbr i usług. Umiarkowany poziom (2–3%) jest zwykle uznawany za korzystny dla gospodarki.
Inflacja bazowa	Pokazuje zmiany cen z wyłączeniem najbardziej zmiennych kategorii (żywności i energii).	Strona internetowa NBP	Długo utrzymująca się wysoka inflacja bazowa wskazuje, że zmiany cen nie mają charakteru przejściowego.
Wysokość stóp procentowych	Determinuje koszty kredytów (tych o zmiennym oprocentowaniu) oraz zyski z lokat.	Strona internetowa NBP	Wyższe stopy procentowe oznaczają droższe kredyty i potencjalnie lepsze zyski z oszczędności. Dla kredytobiorców korzystne są niskie stopy, dla oszczędzających – wysokie.
Stopa bezrobocia	Pokazuje udział osób pozostających bez pracy, gotowych do jej podjęcia.	Strona internetowa GUS	Niska stopa bezrobocia oznacza dobrą kondycję rynku pracy, ale zbyt niska może prowadzić do presji płacowej. Dla pracowników oznacza to możliwość uzyskania podwyżki, a dla przedsiębiorców – wzrost kosztów i trudności w znalezieniu pracowników. Z kolei wysoka stopa bezrobocia wskazuje na problemy gospodarcze.
Zmiany średnich wynagrodzeń	Pokazują dynamikę wzrostu płac w gospodarce.	Strona internetowa GUS	Wzrost wynagrodzeń oznacza poprawę sytuacji finansowej pracowników, co może prowadzić do zwiększonej konsumpcji i napędzać gospodarkę. Jednocześnie szybki wzrost płac może przyczynić się do wzrostu inflacji oraz zwiększenia kosztów dla przedsiębiorstw, co może skutkować ograniczeniem zatrudnienia lub wzrostem cen.
Kursy walut	Wpływają na importów i eksporterów oraz osoby posiadające kredyty walutowe i planujące zagraniczne wyjazdy.	Strona internetowa NBP, serwisy internetowe	Wzrost wartości waluty krajowej sprzyja importerom, a osłabienie waluty pomaga eksporterom. Duże wahania kursów mogą oznaczać niestabilność gospodarczą.
PKB (produkt krajowy brutto)	Pokazuje łączną wartość dóbr i usług wytworzonych w gospodarce.	GUS, Eurostat	Wzrost PKB oznacza wzrost gospodarczy, natomiast jego spadek może wskazywać na recesję.
PMI (Purchasing Managers' Index)	Pokazuje nastroje menedżerów w sektorze przemysłowym i usługowym.	GUS	Wartość PMI powyżej 50 oznacza rozwój sektora, a poniżej 50 – spadek aktywności gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne.

Tradycyjne i elektroniczne źródła informacji gospodarczych oraz jak z nich korzystać

Informacje gospodarcze odgrywają kluczową rolę w analizie rynkowej, podejmowaniu decyzji biznesowych oraz prowadzeniu badań ekonomicznych. Dostęp do rzetelnych danych pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy funkcjonowania gospodarki, przewidywać zmiany i minimalizować ryzyko. Współcześnie możemy korzystać z tradycyjnych i elektronicznych źródeł informacji gospodarczych i obie z tych grup mają określone zalety.

Jako **tradycyjne źródła informacji gospodarczych** można wskazać przede wszystkim materiały drukowane, a także – w dzisiejszych czasach – programy radiowe i telewizyjne.

Przykłady

- **Raporty rządowe i instytucji publicznych** (np. GUS, NBP) – zawierają oficjalne dane makroekonomiczne.
- **Czasopisma ekonomiczne i biznesowe** (np. „Rzeczpospolita”, „Forbes”) – dostarczają analiz rynkowych i trendów.
- **Programy telewizyjne i radiowe audycje gospodarcze** (np. TVN24 Biznes, Tok FM) – zawierają analizę bieżących wydarzeń i komentarze ekspertów.
- **Publikacje naukowe i książki** – oferują dogłębne analizy teoretyczne i empiryczne.
- **Raporty i sprawozdania firm** – stanowią źródło danych o aktualnej sytuacji i perspektywach przedsiębiorstw.

➔ Dlaczego warto z nich korzystać

1. Cechują się wysoką wiarygodnością i precyzją informacji.
2. Zawierają pogłębione analizy i komentarze przygotowane przez ekspertów.
3. Korzystanie z nich jest mniej rozprasające niż ze źródeł internetowych.

Elektroniczne (nowoczesne) źródła informacji gospodarczych obejmują serwisy internetowe, cyfrowe bazy danych oraz media społecznościowe.

Przykłady

- **Portale finansowe i biznesowe** (np. bankier.pl, money.pl, stooq.pl) – dostarczają bieżących informacji rynkowych, notowań giełdowych i analiz.
- **Bazy danych ekonomicznych** (np. OECD Data, Eurostat, Bank Światowy) – udostępniają rozbudowane zbiory danych statystycznych z możliwością filtrowania.
- **Serwisy rządowe online** (np. stat.gov.pl, nbp.pl) – oferują oficjalne dane w formie elektronicznej, często z możliwością pobrania w różnych formatach.
- **Media społecznościowe i blogi eksperckie** (np. LinkedIn, Twitter, blogi ekonomistów) – stanowią źródło aktualnych komentarzy i opinii.
- **Aplikacje mobilne** (np. aplikacje bankowe, inwestycyjne) – umożliwiają śledzenie wskaźników w czasie rzeczywistym.

➔ Dlaczego warto z nich korzystać

1. Zapewniają dostęp do aktualnych danych w czasie rzeczywistym.
2. Oferują większą elastyczność w dostępie – można z nich korzystać z różnych urządzeń i w dowolnym czasie.
3. Oferują możliwość pobrania i przetwarzania danych w różnych formatach oraz porównywania danych i tworzenia własnych zestawień.
4. Pozwalają na personalizację otrzymywanych informacji.

➔ Jak efektywnie korzystać z różnych źródeł informacji gospodarczych

1. **Weryfikacja wiarygodności źródła i krytyczne podejście** – sprawdź, kto jest autorem informacji i jaką ma reputację. Zawsze podchodź do danych z odpowiednim dystansem i weryfikuj metodę ich pozyskiwania.
2. **Korzystanie z kilku źródeł** – staraj się wybrać zróżnicowane źródła i porównuj te same informacje z kilku różnych źródeł.
3. **Aktualizacja wiedzy** – regularnie śledź najnowsze publikacje i aktualizacje danych.
4. **Łączenie tradycji z nowoczesnością** – wykorzystuj zalety obu typów źródeł: tradycyjne źródła oferują wiarygodność i stabilność, natomiast elektroniczne zapewniają aktualność i szeroki dostęp do informacji.

Źródła wiedzy nieustannie się zmieniają, dlatego przygotowaliśmy obszerną **elektroniczną bazę źródeł informacji gospodarczych**, z której każdy użytkownik może wybrać takie źródło, które najlepiej odpowiadają jego indywidualnym potrzebom, preferencjom oraz specyfice poszukiwanych danych. Dostępna jest ona pod adresem:

www.ekonomia.blog/zrodla

■ Prognozy gospodarcze

Prognozy gospodarcze stanowią ważne narzędzie dla wszystkich uczestników życia gospodarczego, ponieważ pozwalają przygotować się na nadchodzące zmiany i podejmować bardziej świadome decyzje. Ich wartość polega na tym, że dostarczają orientacyjnej mapy przyszłości, wskazując potencjalne kierunki rozwoju inflacji, bezrobocia, PKB czy kursów walutowych, choć oczywiście – jak każde przewidywania – obarczone są pewnym marginesem błędu (nigdy nie wiemy, czy coś wydarzy się na pewno). Co więcej, oczekiwania mogą wpływać na rzeczywistość. Prognozy często działają bowiem jak samospełniające się przepowiednie, wpływając na decyzje konsumpcyjne gospodarstw domowych, plany inwestycyjne przedsiębiorstw czy strategię banków centralnych. Przykładowo, informacja o nadciągającym załamaniu gospodarczym może skłonić część osób do oszczędzania zamiast wydawania pieniędzy, co faktycznie osłabi popyt i przyczyni się do spowolnienia gospodarczego. Z kolei optymistyczne prognozy mogą pobudzać aktywność inwestycyjną i konsumpcyjną, wspierając wzrost gospodarczy. Dlatego tak istotne jest, aby prognozy były nie tylko trafne, ale także odpowiedzialnie komunikowane, by nie wywoływać niepotrzebnej paniki lub euforii, które mogą prowadzić do nadmiernych wahań koniunktury.

Wiarygodne prognozy gospodarcze można znaleźć w publikacjach uznanych instytucji krajowych i międzynarodowych. Na poziomie krajowym kluczowymi źródłami są raporty i projekcje Narodowego Banku Polskiego (np. kwartalne raporty o inflacji),

analizy Głównego Urzędu Statystycznego oraz prognozy Ministerstwa Finansów zawarte w dokumentach budżetowych. W wymiarze międzynarodowym szczególnie cenione są prognozy Międzynarodowego Funduszu Walutowego (World Economic Outlook), Banku Światowego (Global Economic Prospects), Komisji Europejskiej (European Economic Forecast) oraz OECD (Economic Outlook), które pozwalają umieścić sytuację krajową w szerszym kontekście globalnym.

Efektywne korzystanie z prognoz gospodarczych wymaga krytycznego podejścia opartego na przedstawionych poniżej zasadach:

1. Warto porównywać prognozy z różnych, niezależnych źródeł, gdyż rozbieżności między nimi mogą wskazywać obszary szczególnej niepewności prognoz.
2. Należy dokładnie analizować założenia leżące u podstaw każdej prognozy, sprawdzając ich realność.
3. Warto śledzić historyczną trafność prognoz danej instytucji, co pozwala ocenić ich wiarygodność.
4. Warto zawsze rozważać różne scenariusze rozwoju sytuacji, przygotowując strategie działania na wypadek kierunków rozwoju gospodarki odmiennych od bazowego.

Takie wielowymiarowe podejście pozwala czerpać maksymalną wartość z dostępnych prognoz bez popadania w pułapkę traktowania ich jak niepodważalnych faktów.

4 Działanie rynku

Jak analizować wykresy z krzywymi popytu i podaży, uwzględniające zmiany jednego z parametrów i przesunięcie punktu równowagi cenowej – rozdział 4. (w szczególności 4.10). Wpływ ceny minimalnej i maksymalnej na sytuację rynkową – podrozdział 5.5.

5 Formy rynków (struktury rynkowe)

Struktury rynkowe to inaczej formy rynków (opisane w rozdziale 7.). Informacje o negatywnych skutkach ograniczonej konkurencji na rynku są zawarte także w rozdziałach 7. oraz 8.3. Informacje na temat rodzajów niedozwolonych praktyk, które prowadzą do ograniczenia konkurencji między przedsiębiorcami, znajdują się na s. 123. Wpływ ww. praktyk na gospodarkę rynkową jest tożsamy ze skutkami ograniczonej konkurencji.

Wady i zalety struktur rynkowych z punktu widzenia przedsiębiorcy i konsumenta

Wady i zalet struktur rynkowych dla różnych grup podmiotów gospodarczych zostaną przedstawione dla najbardziej skrajnych struktur – konkurencji doskonałej oraz monopolu. Pozwoli to uchwycić fundamentalne różnice w funkcjonowaniu rynku i ich konsekwencje dla uczestników, przy jednoczesnym zachowaniu prostoty przekazu.

Przypomnijmy, że **konkurencja doskonała** to struktura rynkowa charakteryzująca się dużą liczbą sprzedających i kupujących, identycznymi produktami oraz brakiem barier wejścia i wyjścia. W takich warunkach konkurencja wymusza niskie ceny i działa proja-kościowo, co jest korzystne dla konsumenta. Z perspektywy przedsiębiorcy konkurencja doskonała oferuje równe szanse wejścia na rynek, ale jednocześnie ogranicza możliwość uzyskania ponadprzeciętnych zysków. Z kolei konsumenci zyskują najniższe możliwe ceny, ale muszą się pogodzić z brakiem zróżnicowania produktów.

Monopol z kolei to struktura rynkowa, w której występuje tylko jeden sprzedawca oferujący produkt nieposiadający bliskich substytutów, chroniony wysokimi barierami wejścia. W takiej sytuacji przedsiębiorca (który jest monopolistą) cieszy się znaczną siłą rynkową, pozwalającą dyktować ceny powyżej kosztów, co prowadzi do wyższych zysków. Jednak przedsiębiorca, który chciałby wejść na ten rynek, doświadczyłby trudności – napotykałby na wysokie bariery prawne, ekonomiczne lub technologiczne, które efektywnie blokują mu dostęp do rynku.

Konsumenci natomiast stoją przed wyborem ograniczonym do „kupić lub nie kupić”, bez możliwości poszukiwania alternatywnych dostawców, nawet jeśli produkt ma niską jakość. Cena – z powodu braku konkurencji – jest zwykle znacznie wyższa niż w innych formach rynku, co przekłada się na wysokie zyski monopolisty i zmniejszenie dostępności produktu dla konsumentów.

6 Konsument na rynku

Rzecznik konsumentów to ważna instytucja publiczna, której zadaniem jest ochrona praw konsumentów. Działa na szczeblu powiatu (powiatowy rzecznik konsumentów) lub miasta na prawach powiatu (miejski rzecznik konsumentów). To właśnie do niego konsumenci powinni się zgłaszać w pierwszej kolejności w przypadku sporu z przedsiębiorcą.

Do głównych zadań rzecznika konsumentów należą:

- udzielanie bezpłatnych porad i informacji prawnych w zakresie ochrony konsumentów;
- udział w postępowaniach interwencyjnych, mających na celu wsparcie konsumentów w sporach z przedsiębiorcami;
- podejmowanie interwencji u przedsiębiorcy w celu skłonienia go do uznania racji konsumenta;
- udzielanie pomocy konsumentom w dochodzeniu roszczeń na drodze sądowej;
- wnoszenie pozwu do sądu w imieniu konsumenta (taki pozew jest zwolniony z opłat sądowych).

Warto pamiętać, że rzecznik konsumentów nie ma jednak uprawnień do wydawania nakazów przedsiębiorcom ani nakładania na nich kar.

■ Znaczenie konsumentów w gospodarce rynkowej

Konsumenci odgrywają kluczową rolę w gospodarce rynkowej. Choć to producenci podejmują bezpośrednie decyzje, co jest produkowane, to jednak decyzje te zależą od popytu zgłaszanego przez konsumentów. Konsumenti poszukują najlepszych ofert cenowych, co w efekcie przyczynia się do tego, że producenci szukają jak najlepszych (najtańszych lub zapewniających wysoki poziom jakości) metod produkcji danego dobra.

Współczesna ekonomia wyróżnia dwa podejścia wyjaśniające decyzje konsumentów.

Podejście tradycyjne zakłada, że konsumenci są racjonalni, preferują większą ilość niż mniejszą, mają pełne informacje o produkcie, potrafią ocenić warianty wyboru oraz podejmują decyzje odzwierciedlające ich preferencje. Natomiast **ekonomia behawioralna** akcentuje ograniczenia poznawcze konsumentów oraz ich emocje, które odgrywają dużą rolę w wyborach. Sposób, w jaki postrzegany jest konsument, wpływa na zasady polityki gospodarczej oraz funkcjonowanie gospodarki (zob. rozdział 6.).

■ Wpływ konsumentów na ceny

Jeśli konsumenci działają w warunkach **konkurencji doskonałej**, gdzie jest ich wielu, a żaden pojedynczy nabywca nie ma wpływu na cenę, to cena ustala się na poziomie równowagi rynkowej, wynikającej z przecięcia popytu i podaży. Pojedynczy konsument nie ma wpływu na cenę, ponieważ jego udział w rynku jest bardzo mały. Oczywiście jako cała grupa mają wpływ na cenę przez mechanizm popytu (rozdział 4.).

Natomiast w **monopolsonie**, czyli sytuacji, gdy istnieje tylko jeden dominujący nabywca (jeśli utożsamić go z konsumentem), to ma on ogromny wpływ na cenę (zob. s. 124).

W rzeczywistości rzadko spotykamy czyste formy konkurencji doskonałej czy monopolsonu – większość rynków znajduje się gdzieś pomiędzy tymi skrajnościami. Konsumenti mają różną siłę przetargową w zależności od struktury rynku, dostępnych alternatyw i informacji.

■ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK)

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów to instytucja chroniąca zarówno konkurencję na rynku, jak i zbiorowe interesy konsumentów. **Prezes UOKiK** jako centralny organ administracji rządowej kontroluje fuzje i przejęcia firm, zwalcza praktyki ograniczające konkurencję (np. zmowy cenowe) oraz prowadzi postępowania w sprawach naruszenia zbiorowych interesów konsumentów.

W zakresie ochrony konsumentów UOKiK prowadzi postępowania przeciwko nieuczciwym przedsiębiorcom, kontroluje wzorce umów oraz eliminuje niedozwolone klauzule. Na stronie internetowej urzędu (uokik.gov.pl) można znaleźć rejestr klauzul niedozwolonych, ostrzeżenia konsumenckie oraz praktyczne poradniki.

Warto pamiętać, że UOKiK nie zajmuje się indywidualnymi sprawami konsumentów – w takich przypadkach należy kontaktować się z miejskim lub powiatowym rzecznikiem konsumentów, Inspekcją Handlową lub organizacjami konsumenckimi.

7 Państwo w gospodarce

Uzupełnienie pojęć dotyczących obecności państwa w gospodarce

Polityka gospodarcza to celowe oddziaływanie państwa na gospodarkę przy użyciu określonych narzędzi w celu realizacji przyjętych założeń i osiągnięcia konkretnych rezultatów gospodarczych. Państwo poprzez swoją politykę gospodarczą wpływa na funkcjonowanie procesów ekonomicznych, stabilizuje gospodarkę i określa kierunki jej rozwoju.

Etatyzm to koncepcja zakładająca dominującą rolę państwa w gospodarce. W ramach etatyizmu państwo może:

- być właścicielem znacznej części przedsiębiorstw;
- sprawować ścisłą kontrolę nad procesami gospodarczymi;
- wpływać na produkcję i dystrybucję dóbr;
- ograniczać swobodę działalności gospodarczej podmiotów prywatnych.

Etatyzm opiera się na założeniu, że państwo lepiej niż rynek potrafi koordynować procesy gospodarcze i zapewniać sprawiedliwy podział zasobów.

Liberalizm (gospodarczy) to koncepcja zakładająca minimalną ingerencję państwa w gospodarkę i maksymalną swobodę działalności gospodarczej. W ramach podejścia liberalnego:

- rynek jest głównym mechanizmem alokacji zasobów w gospodarce;
- własność prywatna jest podstawą systemu gospodarczego;
- konkurencja rynkowa zapewnia efektywne funkcjonowanie gospodarki;
- państwo ogranicza się do zapewnienia ram prawnych dla działalności gospodarczej, ochrony własności i egzekwowania umów.

Liberalizm opiera się na przekonaniu, że rynek i jego „niewidzialna ręka” skuteczniej koordynują decyzje gospodarcze, prowadząc do optymalnej alokacji zasobów.

Interwencjonizm oznacza aktywne, ale selektywne oddziaływanie państwa na procesy gospodarcze w celu korygowania zawodności rynku. W ramach podejścia interwencjonistycznego państwo:

- ingeruje w mechanizmy rynkowe w wybranych obszarach;
- wykorzystuje narzędzia fiskalne i monetarne do stabilizowania koniunktury;
- angażuje się w redystrybucję dochodów;
- wspiera wybrane sektory gospodarki;
- reguluje działalność gospodarczą w celu ograniczenia negatywnych efektów zewnętrznych.

Interwencjonizm zakłada, że rynek jest efektywny i powinien być podstawą funkcjonowania gospodarki, ale wymaga okresowej korekty ze strony państwa.

Protekcjonizm to polityka gospodarcza polegająca na ochronie krajowych producentów przed zagraniczną konkurencją. Narzędzia protekcjonizmu obejmują:

- cła importowe;
- kontyngenty i limity ilościowe w handlu zagranicznym;
- subsydia dla krajowych producentów;
- bariery pozataryfowe (np. wymogi techniczne, sanitarne);
- państwowe zamówienia kierowane do krajowych firm.

Protekcjonizm często jest uzasadniany potrzebą ochrony początkujących branż gospodar-ki, miejsc pracy lub zapewnienia samowystarczalności w strategicznych sektorach.

Zjawiska kryzysowe (kryzysy) w gospodarce to gwałtowne załamania aktywności gospo-darczej, charakteryzujące się spadkiem produkcji, wzrostem bezrobocia, spadkiem docho-dów i często zaburzeniami na rynkach finansowych.

Skutkami kryzysów gospodarczych mogą być:

- spadek PKB;
- wzrost bezrobocia;
- spadek inwestycji;
- problemy z płynnością przedsiębiorstw i gospodarstw domowych;
- wzrost nierówności społecznych;
- napięcia społeczne i polityczne.

Przyczyny kryzysów mogą być różnorodne, od błędów w polityce gospodarczej, przez nadmierne zadłużenie, bańki spekulacyjne, szoki zewnętrzne, po czynniki psychologiczne (np. panika inwestorów).

W obliczu kryzysu państwa często podejmują działania antykryzysowe, wykorzystując narzędzia polityki fiskalnej (np. zwiększone wydatki publiczne) oraz polityki monetarnej (np. obniżki stóp procentowych). W szczególności te działania opisane są na s. 180.

Działania w polityce fiskalnej i monetarnej mogą mieć **charakter prewencyjny** (wyprze-dzający). Jednak wówczas ich skuteczność zależy od trafności prognozowania gospodar-czego, które często opiera się na niepełnych danych i podlega znacznej niepewności. Poza działaniami fiskalnymi i monetarnymi istotną rolę w przeciwdziałaniu kryzysom odgry-wają instytucjonalne zabezpieczenia systemu finansowego, takie jak odpowiednie wymogi kapitałowe dla banków, systemy gwarantowania depozytów i mechanizmy wczesnego ostrzegania. Ważnym elementem jest również dywersyfikacja gospodarki krajowej i ogra-niczanie nadmiernej zależności od pojedynczych sektorów lub rynków zagranicznych.

Istota podatków progresywnych i liniowych

Podatek liniowy charakteryzuje się jednolitą stawką podatkową niezależną od wysokości dochodu – wszyscy płacą taki sam procent od swoich dochodów (np. 19%). Natomiast podatek progresywny opiera się na wzrastających stawkach podatkowych wraz ze wzro-stem dochodu – dochód dzieli się na przedziały (progi podatkowe), w których każdy ko-lejny przedział jest opodatkowany wyższą stawką (np. 12% do pewnego poziomu dochodu i 32% od nadwyżki ponad ten poziom).

Główne różnice między tymi systemami dotyczą:

- redystrybucji dochodów – podatek progresywny mocniej redystrybuuje bogactwo;
- prostoty – podatek liniowy jest prostszy w obliczaniu i administrowaniu;
- wpływu na motywację – podatek liniowy uważany jest za mniej zniechęcający do zwiększania dochodów;
- sprawiedliwości społecznej – zwolennicy progresji argumentują, że uwzględnia ona malejącą użyteczność krańcową pieniądza, podczas gdy zwolennicy podatku liniowego uważają za sprawiedliwe równe procentowo obciążenie wszystkich podatników.

8 Polityka fiskalna

Narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę

Państwo dysponuje różnymi narzędziami oddziaływania na gospodarkę. Możemy wśród nich wyróżnić podatki i wydatki państwa (polityka fiskalna), wpływanie na ilość pieniądza w obiegu (polityka pieniężna) oraz różnego rodzaju regulacje i przepisy. Każde z tych narzędzi ma odrębne cechy, możliwości i ograniczenia. Wiedza na ten temat pozwala obywatelom na lepszą ocenę programów partii politycznych (czyli ocenę, które pomysły dotyczące polityki gospodarczej państwa mogą być skuteczne, a które okażą się szkodliwe). Również przedsiębiorcy powinni znać uwarunkowania i skutki stosowania poszczególnych narzędzi oddziaływania państwa na gospodarkę – po to, aby lepiej dostosować do nich własne przedsiębiorstwo.

Polityka fiskalna

Polityka fiskalna to przede wszystkim **zmiany podatków i wydatków państwa**. Państwo potrzebuje środków finansowych, aby realizować postawione przed nim zadania. Bez tych środków niemożliwe byłyby funkcjonowanie policji, systemu sądownictwa, państwowej służby zdrowia, dostępnej dla wszystkich bez opłat powszechnej edukacji czy budowa infrastruktury drogowej i kolejowej. Nie wszyscy jednak uważają, że państwo powinno finansować wszystkie te zadania i obszary gospodarki, gdyż są zdania, że podmioty prywatne mogłyby wykonać to lepiej. Niemniej większość osób, w tym ekspertów, zgadza się, że pewien podstawowy zakres zadań państwa powinien być finansowany z podatków.

Ponadto zarówno za pomocą polityki fiskalnej, jak i pieniężnej państwo może wpływać na koniunkturę gospodarczą. Gdy gospodarka jest w recesji, obniżenie podatków sprawi, że wydatki w całej gospodarce zamiast się zmniejszyć z powodu gorszej koniunktury, mogą w pewnym stopniu zostać zwiększone.

Budżet państwa

Przejawem realizowanej przez państwo polityki fiskalnej jest jego budżet, dlatego bywa ona czasami nazywana polityką budżetową. **Budżet państwa** to plan dochodów i wydatków państwa, uchwalany przez Sejm na okres roku kalendarzowego w formie ustawy zwanej ustawą budżetową. Dane na temat głównych źródeł dochodów oraz największych grup wydatków państwa w 2019 r. przedstawia poniższa infografika.

Źródło: www.gov.pl/web/finanse/budzet-na-2019 (dostęp: 30.06.2020)

Rysunek 1. Najważniejsze grupy dochodów i wydatków budżetu państwa w 2019 r. (w mld zł)

Budżet państwa to nie wszystko. W ustawie budżetowej mieści się jedynie część wydatków sektora finansów publicznych, ponieważ nie uwzględnia ona m.in. finansów jednostek samorządu terytorialnego, Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który jest odpowiedzialny za wypłatę emerytur, oraz innych instytucji państwowych. Pełny obraz dochodów i wydatków państwa znajdziesz na stronie mapawydatkow.pl.

Kontrola zarządzania finansami publicznymi to podstawa społeczeństwa obywatelskiego. Państwo finansuje różne programy, w tym również swoje funkcjonowanie z naszych pieniędzy, więc musimy wiedzieć, na co je wydaje. Zasadniczym celem mapy dochodów i wydatków państwa jest pokazanie obywatelom, na co rządzący przeznaczają ich podatki oraz co powoduje narastanie długu publicznego.

📌 Nie ma darmowych obiadów

Ekonomiści często powołują się na spopularyzowane przez wybitnego ekonomistę Milтона Friedmana powiedzenie: **nie ma darmowych obiadów**. Czy to oznacza, że niemożliwe jest zjedzenie obiadu bez zapłacenia za niego? Oczywiście nie – przecież po rodzinnym obiedzie nikt z uczestników nie dostaje rachunku do zapłacenia. Niemniej powiedzenie to przypomina, że wszystko ma swój koszt i ktoś musiał poświęcić czas oraz zasoby na przygotowanie tego posiłku.

Jest to uniwersalna zasada w gospodarce, odnosząca się oczywiście nie tylko do obiadów. Każdy program finansowany przez państwo oznacza ponoszenie kosztów, niezależnie od tego, czy polega na wspomaganiu rodzin, osób znajdujących się w trudnej sytuacji, czy ma na celu rozbudowę infrastruktury.

Przykład

Założmy, że dochody budżetowe wynoszą 400 mld zł i na taką samą kwotę są zaplanowane wydatki. Jedna z partii zgłasza pomysł budowy zadaszonych boisk sportowych w każdej gminie, co kosztowałoby 2 mld złotych. Aby państwo mogło sfinansować ten program, należałoby zdecydować się na jedną z następujących możliwości:

- zwiększyć podatki, aby uzyskać dodatkowe 2 mld złotych;
- zmniejszyć wydatki na inne cele, np. na utrzymanie i remont dróg, wynagrodzenia dla pracowników oświaty itp.;
- wyrazić zgodę na powstanie deficytu budżetowego.

Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę

Mianem **deficytu budżetowego** określamy sytuację, gdy w budżecie państwa wydatki są większe od wpływów. Aby pokryć tę różnicę, państwo musi się zadłużyć, tj. zaciągnąć pożyczkę lub wyemitować obligacje państwowe. Całkowite zadłużenie państwa to **dług publiczny**. Z zadłużeniem państwa, podobnie jak z każdym innym, wiąże się koszty. Państwo musi płacić odsetki od zaciągniętego długu. Większość krajów świata co roku notuje deficyt budżetowy. Czy zadłużanie państwa jest dobrym rozwiązaniem? Czy deficyt budżetowy jest szkodliwy dla gospodarki i państwo powinno dążyć do równowagi budżetowej? Poniższa tabela przedstawia przykładowe argumenty za i przeciw.

Tabela 3. Argumenty w debacie na temat zrównoważonego budżetu

Argumenty za równowagą budżetową	Argumenty za dopuszczeniem deficytu budżetowego
<ul style="list-style-type: none"> • Zadłużanie się państwa to obciążanie przyszłych pokoleń podatników. Gdy jakaś osoba zaciąga pożyczkę, to właśnie ona musi ją spłacić w określonym czasie. Z budżetem państwa jest nieco inaczej – można powiedzieć, że pożyczkę spłacają wszyscy podatnicy. Jeśli państwo zadłuży się dziś, to dług będzie spłacany w przyszłości. Koszty tego przynajmniej częściowo poniosą przyszłe pokolenia. • Zaciąganie dużych pożyczek przez państwo powoduje, że na rynku pozostaje mniej pieniędzy i w wyniku tego koszt pożyczek dla innych podmiotów wzrasta – jest to tzw. efekt wypierania. Ponieważ pożyczki są droższe, przedsiębiorstwa rozwijają się wolniej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pożyczone pieniądze (a więc deficyt) można przeznaczyć na wydatki bieżące albo różnego rodzaju inwestycje mające na celu zwiększenie produktywności gospodarki w przyszłości. Jeśli przyniosą one efekt, to po spłaceniu długu jako społeczeństwo będziemy zamożniejsi. Przykładowo nowe drogi i lotniska mogą sprawić, że transport będzie szybszy, tańszy i bezpieczniejszy, co może pozytywnie przełożyć się na rozwój gospodarczy. • Deficyt w jednym roku może zostać zrekompensowany nadwyżką budżetową w roku kolejnym. Możliwe jest więc dopuszczenie deficytu w danym roku, lecz zrównoważenie budżetu w dłuższym okresie.

Podatki i ich klasyfikacja

Definicja

Podatek – przymusowe, bezzwrotne, nieodpłatne i powszechne świadczenie pieniężne osób fizycznych, przedsiębiorstw lub innych jednostek na rzecz państwa lub jednostki samorządu terytorialnego.

Podatki można podzielić na bezpośrednie i pośrednie, w zależności od tego, kto ponosi ciężar obciążeń podatkowych. W przypadku podatków bezpośrednich tą osobą jest podatnik – podatek zmniejsza jego dochód lub majątek. W przypadku podatków pośrednich ciężar obciążeń podatkowych ponosi nabywca produktu lub usługi obciążonych podatkiem. Klasyfikację podatków w Polsce przedstawiono na rysunku poniżej.

Podatki bezpośrednie	majątkowe	<ul style="list-style-type: none"> ● podatek od spadków i darowizn ● podatek od nieruchomości ● podatek rolny ● podatek leśny ● podatek od środków transportowych ● podatek od czynności cywilnoprawnych ● podatek od wydobycia niektórych kopalin ● podatek od niektórych instytucji finansowych (tzw. podatek bankowy) ● podatek od sprzedaży detalicznej (tzw. podatek od supermarketów)
	dochodowe	<ul style="list-style-type: none"> ● podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT) ● podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) ● podatek tonażowy
Podatki pośrednie		<ul style="list-style-type: none"> ● podatek od towarów i usług (VAT) ● podatek akcyzowy (akcyza) ● podatek od gier

Rysunek 2. Klasyfikacja podatków w Polsce

Szara strefa w Polsce, jej przyczyny i negatywne skutki dla gospodarki

Szara strefa to część gospodarki, która nie jest objęta systemem ewidencji statystycznej i tym samym jest ukryta przed opodatkowaniem. Niektórzy decydują się na działalność w szarej strefie, aby ponosić mniejsze obciążenia podatkowe. Z perspektywy tych osób może wydawać się to korzystne, jednak trzeba pamiętać o następujących konsekwencjach takiego postępowania:

- **Jest to działanie nieetyczne**, ponieważ z podatków finansowane są różne działania państwa, takie jak: budowa dróg, działalność szkół czy szpitali. Jeśli więc np. dwie strony transakcji nie zgłaszają jej do urzędu skarbowego i dzięki temu unikają opodatkowania, szkodę ponosi reszta społeczeństwa.

- Osoby postępujące w ten sposób **muszą liczyć się z możliwością poniesienia kary**.
- Szara strefa to nie tylko unikanie podatków, ale też np. niepłacenie składek emerytalnych. O ile niezapłacenie podatku przez daną osobę nie będzie dla niej oznaczać np. niższej dostępności do usług publicznych, o tyle unikanie płacenia składek emerytalnych przełoży się na niższą emeryturę tej osoby w przyszłości.

Przykłady nieetycznych działań zaliczanych do szarej strefy

1. Nierejestrowanie przeprowadzanych transakcji (np. niewydawanie paragonu z kasy fiskalnej), dzięki czemu sprzedawca płaci mniejsze podatki.
2. Zatrudnianie pracowników bez umowy – czyli tzw. praca na czarno.
3. Płacenie części wynagrodzenia za pracę poza umową (tzw. wypłata pod stołem) – w ten sposób pracownik i pracodawca unikają części podatków i składek, które powinni zapłacić.
4. Stosowanie form zatrudnienia i umów niezgodnych z przepisami Kodeksu pracy. Zdarza się, że właściciele firmy – zamiast zaoferować potencjalnym pracownikom umowę o pracę – wolą sugerować im założenie własnej działalności gospodarczej.

Oto najważniejsze skutki szarej strefy:

- **Niższe wpływy podatkowe**, w związku z czym państwo musi się zadłużać lub nie może finansować pewnych programów publicznych.
- **Niższa jakość dóbr i usług oraz mniejsze bezpieczeństwo kupującego** – dobra i usługi sprzedawane poza oficjalnym systemem nie podlegają kontroli (np. nie muszą spełniać norm), a konsument, który je kupił, nie ma praw, które normalnie by mu przysługiwały (np. zwrot towaru w określonym terminie, gwarancja).
- **Niższe zaufanie społeczne** – jak wspomniano wyżej, szara strefa oznacza unikanie podatków przez strony transakcji kosztem reszty społeczeństwa. Przyczynia się to do zmniejszenia poczucia wspólnoty i zaufania do innych członków społeczeństwa („skoro większość osób oszukuje, to nikomu nie można ufać”).

Wśród głównych przyczyn rozwoju szarej strefy można wymienić nieuczciwość niektórych osób, akceptację społeczną dla tego typu praktyk, wysokie obciążenia fiskalne (podatkowe), skomplikowane przepisy prawne, a w Polsce dodatkowo – uwarunkowania historyczne: w długim okresie panowania komunizmu tego typu działania stanowiły formę oporu przed narzuconym systemem.

Udział szarej strefy w gospodarce jest trudny do oszacowania, gdyż podmioty przyczyniające się do jej rozwoju próbują to ukryć. W najbardziej rozwiniętych gospodarkach, takich jak Japonia, Stany Zjednoczone czy Wielka Brytania, szara strefa stanowi mniej niż 10% PKB (wyjaśnienie, czym jest PKB, znajduje się w kolejnym rozdziale). W innych, jak np. w Rosji czy państwach Afryki Subsaharyjskiej, może sięgać nawet 60%. Instytut Analiz i Prognoz Gospodarczych w swoim raporcie oszacował, że w 2019 r. udział szarej strefy w polskiej gospodarce był na poziomie 17,2%.

📌 Ciekawostka

W 2012 r. w Grecji wprowadzono przepisy zezwalające klientom restauracji, którzy nie otrzymali paragonu fiskalnego, na niepłacenie za posiłek. Rozwiązanie to było elementem walki z szarą strefą, sięgającą w tym kraju do 30% PKB, co było wartością bardzo wysoką w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej.

Forma opodatkowania to sposób, w jakim podatnik (osoba fizyczna lub przedsiębiorstwo) rozlicza się z podatku dochodowego z urzędem skarbowym. Określa ona metodę ustalania podstawy opodatkowania, wysokość stawki podatkowej, zakres dokumentacji księgowej, jaką trzeba prowadzić, oraz możliwe do zastosowania ulgi i odliczenia. W Polsce przedsiębiorcy mogą wybrać jedną z czterech głównych form opodatkowania: zasady ogólne (skala podatkowa), podatek liniowy, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych lub kartę podatkową, a każda z nich różni się sposobem wyliczania podatku, wysokością stawek i obowiązkami ewidencyjnymi. Szczegóły przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce

Forma opodatkowania	Przykład
Zasady ogólne (skala podatkowa)	Przedsiębiorca prowadzący sklep internetowy z odzieżą osiągnął w ciągu roku przychód 200 000 zł, a koszty wyniosły 120 000 zł. Jego dochód to 80 000 zł. Po uwzględnieniu kwoty wolnej od podatku (30 000 zł) podstawa opodatkowania wynosi 50 000 zł. Podatek wyniesie 12% od tej kwoty, czyli 6000 zł.
Podatek liniowy	Ten sam przedsiębiorca przy wyborze podatku liniowego zapłaciłby 19% od całego dochodu (bez kwoty wolnej), czyli 15 200 zł ($19\% \times 80\,000\text{ zł}$). Mimo wyższej stawki ta forma może być korzystna dla firm o wysokich dochodach przekraczających próg skali podatkowej.
Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	Przedsiębiorca prowadzący sklep internetowy z odzieżą płaciłby 15% od przychodu bez odliczania kosztów, czyli 30 000 zł ($15\% \times 200\,000\text{ zł}$). Ta forma jest korzystna przy niskich kosztach prowadzenia działalności.
Karta podatkowa	Żegarmistrz prowadzący zakład w miejscowości do 5000 mieszkańców, niezatrudniający pracowników, płaci miesięcznie ustaloną kwotę (w 2025 roku 269 zł), niezależnie od faktycznie osiągniętego dochodu.

Źródło: opracowanie własne.

Wybór najkorzystniejszej formy opodatkowania zależy od rodzaju działalności, wysokości przychodów, poziomu kosztów oraz planowanych inwestycji i odliczeń.

PODSUMOWANIE

1. Państwo dysponuje różnymi narzędziami oddziaływania na gospodarkę. Możemy wśród nich wyróżnić politykę fiskalną, politykę pieniężną oraz różnego rodzaju regulacje i przepisy.
2. Polityka fiskalna polega na zmianach w podatkach i wydatkach państwa. Odpowiadają za nią organy sprawujące władzę w państwie (władza wykonawcza i ustawodawcza).
3. Szara strefa to część gospodarki, która nie jest objęta systemem ewidencji statystycznej i jest ukryta przed opodatkowaniem.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Wyszukaj informacje o dochodach budżetu państwa w ostatnim zakończonym roku kalendarzowym. Zrób listę 3 podatków, które stanowiły najważniejsze źródło dochodów państwa.
2. Wyobraź sobie, że masz podjąć decyzję o wydatkach budżetu państwa w przyszłym roku. Jakie 3 cele byłyby dla Ciebie najważniejsze? Uzasadnij odpowiedź.
3. W jaki sposób państwo powinno, Twoim zdaniem, walczyć z szarą strefą? Uzasadnij odpowiedź.

9 Polityka pieniężna (monetarna)

Polityka pieniężna polega na wpływaniu na ilość pieniądza w gospodarce, co przekłada się na zmiany poziomu cen (inflacja lub deflacja) oraz stóp procentowych w gospodarce.

Definicja

Stopa procentowa – wysokość odsetek, jakie musimy zapłacić za możliwość korzystania przez określony czas z czyichś środków finansowych.

Gdy stopy procentowe są niskie, ludzie i przedsiębiorstwa chętniej sięgają po kredyty, co sprawia, że wydatki w gospodarce rosną. Zmniejszanie ilości pieniądza w gospodarce określane jest jako **restrykcyjna polityka pieniężna**, a zwiększanie – jako **ekspansywna polityka pieniężna**. Ta pierwsza stosowana jest zazwyczaj po to, aby zahamować inflację. Celem drugiej jest natomiast zwiększanie produkcji i spadek bezrobocia.

Instytucją, która wpływa na ilość pieniądza w obiegu, jest **bank centralny**. Najważniejszymi narzędziami pozostającymi w jego dyspozycji są: ustalanie stopy rezerw obowiązkowych, ustalanie stóp procentowych oraz operacje otwartego rynku. Za ich pomocą bank centralny wpływa na banki komercyjne (czyli banki, których działalność jest nastawiona na zysk) i oddziałuje na podaż pieniądza w gospodarce.

Instrumenty polityki pieniężnej

Stopa rezerw obowiązkowych i kreacja pieniądza

Banki komercyjne przechowują oszczędności klientów i udzielają kredytów, ale oprócz tego pełnią jeszcze jedną ważną rolę w gospodarce – **kreują pieniądź**. W jaki sposób to się odbywa? Czy mogą wytworzyć dowolną ilość pieniądza? Czy jest to szkodliwe, czy korzystne dla gospodarki? Aby odpowiedzieć na te pytania, musimy zacząć od wyjaśnienia pojęcia **stopy rezerw obowiązkowych**. Określa ona, jaka część oszczędności powierzonych bankom musi pozostać w formie rezerwy i nie może zostać przeznaczona na pożyczki i kredyty.

Przykład

Wyobraźmy sobie najpierw, że stopa rezerw obowiązkowych została ustalona przez bank centralny na poziomie 100%, a ilość pieniądza w gospodarce to 100 zł. W takiej sytuacji 100 zł, które zostanie powierzone bankowi komercyjnemu, będzie musiało w nim pozostać w formie rezerwy (technicznie rezerwa jest przekazywana do banku centralnego i znajduje się tam, aby zabezpieczyć wypłacalność banków komercyjnych). Zatem ilość pieniądza w obiegu będzie wynosić 0 zł, ponieważ całe 100 zł będzie znajdować się w formie rezerwy.

Przyjmijmy teraz, że stopa rezerw obowiązkowych wynosi 50%. Jeżeli więc ktoś wpłaci do banku 100 zł, to 50 zł będzie musiało zostać w banku w formie rezerwy, a drugie 50 zł będzie mogło być wykorzystane przez ten bank na udzielanie kredytów. Na tym sprawa się nie kończy. Załóżmy, że osoba, która weźmie kredyt w wysokości 50 zł, nie będzie w pewnym momencie potrzebować tej gotówki, tylko wpłaci ją do innego banku. Ponownie połowa (25 zł) musi pozostać w banku w formie rezerwy, a druga połowa może być udzielona w formie kredytu. I tak dalej.

Ile pieniądza zostanie ostatecznie wykreowane? W wersji maksymalnej będzie to 200 zł – początkowe 100 zł plus kolejne udzielone kredyty w kwotach 50 zł, 25 zł, 12,5 zł, 6,25 zł itd. Jeśli stopa rezerw obowiązkowych byłaby niższa, kreacja pieniądza byłaby jeszcze większa.

Wielkość tę można obliczyć z wykorzystaniem **mnożnika kreacji pieniądza**, który jest odwrotnością stopy rezerw obowiązkowych. Zatem jeśli stopa rezerw wynosi 50% (1/2), to mnożnik kreacji pieniądza wynosi 2 (2/1). Jeśli stopa wynosi 10% (1/10), to mnożnik – 10 (10/1). Wtedy z wartości początkowej 100 zł maksymalnie można uzyskać 1000 zł.

Czy zaprezentowany powyżej przykład wskazuje na oszustwo? Czy bank tworzy coś z niczego? Nie, po prostu bank udostępnia oszczędności jednych osób, aby inne osoby mogły (za opłatą) przez określony czas z nich korzystać. Kreując pieniądź, bank nie sprawia, że pojawiają się nowe dobra i usługi, a jedynie to, że w gospodarce jest więcej środka wymiany. Cały system działa dlatego, że ludzie nie potrzebują całej swojej gotówki w tym samym czasie. Więcej informacji o kreacji pieniądza znajdziesz w prezentacji pt. *Skąd banki mają pieniądze* na Portalu Edukacji Ekonomicznej Narodowego Banku Polskiego (bit.ly/pp10-1, kod QR →).

Skąd banki mają pieniądze

Stopy procentowe banku centralnego

Stopy procentowe banku centralnego to oprocentowanie, po jakim banki komercyjne pożyczają pieniądze w banku centralnym. Jeśli stopy procentowe banku centralnego są niskie, banki komercyjne pożyczają taniej i same mogą udzielać większej liczby kredytów (tańsze kredyty wiążą się z większym zainteresowaniem). I odwrotnie, wyższe stopy procentowe oznaczają, że banki komercyjne będą pożyczać z banku centralnego mniej pieniędzy i tym samym będą ograniczać własną akcję kredytową.

Operacje otwartego rynku

Operacje otwartego rynku to transakcje papierami wartościowymi między bankiem centralnym a bankami komercyjnymi. Gdy banki komercyjne kupują papiery wartościowe w banku centralnym, przekazują w zamian gotówkę, która przestaje krążyć w gospodarce. W ten sposób podaż pieniądza spada. Natomiast gdy banki komercyjne sprzedają papiery wartościowe bankowi centralnemu, otrzymują w zamian gotówkę, czyli ilość pieniądza w gospodarce rośnie.

Narodowy Bank Polski i Rada Polityki Pieniężnej

W Polsce rolę banku centralnego pełni **Narodowy Bank Polski (NBP)**, w strefie euro jest to Europejski Bank Centralny, w Wielkiej Brytanii – Bank Anglii, w USA – Rezerwa Federalna, a w Japonii – Bank Japonii. Poszczególne instytucje mogą mieć nieco inaczej określone cele, ale w istocie ich działalność sprowadza się do dbania o to, aby inflacja nie była zbyt wysoka, a ilość pieniądza w obiegu była dopasowana do potrzeb gospodarki.

Zgodnie z Konstytucją RP Narodowemu Bankowi Polski przysługuje prawo do ustalania i realizowania polityki pieniężnej oraz wyłączne prawo emisji pieniądza. Organami NBP są: Prezes NBP, Zarząd NBP oraz Rada Polityki Pieniężnej (RPP). Ustalanie wysokości stopy rezerwy obowiązkowej banków, wysokości stóp procentowych NBP oraz zasad operacji otwartego rynku należy do zadań **Rady Polityki Pieniężnej (RPP)**.

📌 Prawo a gospodarka

Szczegółowo zadania RPP określone są w ustawie o Narodowym Banku Polskim. Zgodnie z art. 12 tej ustawy Rada Polityki Pieniężnej:

- ustala corocznie założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocześnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej;
- składa Sejmowi sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w ciągu 5 miesięcy od zakończenia roku budżetowego;
- ustala wysokość stóp procentowych NBP;
- ustala zasady i stopy rezerwy obowiązkowej banków;
- określa górne granice zobowiązań wynikających z zaciągania przez NBP pożyczek i kredytów w zagranicznych instytucjach bankowych i finansowych;
- zatwierdza plan finansowy NBP oraz sprawozdanie z działalności NBP;
- przyjmuje roczne sprawozdanie finansowe NBP;
- ustala zasady operacji otwartego rynku.

Więcej informacji o polityce pieniężnej prowadzonej przez NBP znajdziesz na Portalu Edukacji Ekonomicznej NBP (bit.ly/pp10-2, kod QR →).

Polityka pieniężna NBP

Ograniczenia polityki fiskalnej i polityki pieniężnej

Zarówno polityka fiskalna, jak i pieniężna mają swoje ograniczenia. Pierwszym z nich są błędne decyzje polityków lub urzędników. Nikt z ludzi nie ma pełnej wiedzy, a więc podejmowane decyzje mogą okazać się nieskuteczne. Ponadto politycy nie zawsze podejmują decyzje optymalne z perspektywy całej gospodarki i korzystne dla wszystkich obywateli. Czasami kierują się jedynie dobrem swoich wyborców, co może sprawić, że część osób skorzysta kosztem innych. Większa ingerencja polityków w gospodarkę może wiązać się również ze wzrostem biurokracji i korupcji. Wreszcie, działania prowadzone w ramach

polityki fiskalnej i polityki pieniężnej przynoszą efekty z opóźnieniem, wobec czego podejmowane decyzje muszą być oparte na prognozowaniu. Prognozowanie ekonomiczne jest obciążone ryzykiem błędu, zatem podjęte działania mogą pogorszyć sytuację zamiast ją poprawić.

Instrumenty polityki monetarnej stosowanej przez NBP są opisane w rozdziale 13.6. Natomiast wpływ poszczególnych instrumentów na funkcjonowanie gospodarki, przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych omówiono na stronie 180.

■ Wpływ kursu walut na handel międzynarodowy i funkcjonowanie przedsiębiorstw eksportujących oraz importujących dobra i usługi

Kurs walutowy odgrywa kluczową rolę w handlu międzynarodowym, bezpośrednio wpływając na konkurencyjność cenową przedsiębiorstw na arenie globalnej. Osłabienie waluty krajowej (deprecjacja) zwiększa konkurencyjność eksporterów, gdyż ich produkty stają się tańsze dla zagranicznych nabywców, co może prowadzić do wzrostu sprzedaży i wyższych przychodów w walucie krajowej. Z kolei umocnienie waluty krajowej (aprecjacja) zmniejsza ich konkurencyjność i może obniżyć marże.

Dla importerów sytuacja jest odwrotna – przy umocnieniu waluty krajowej import staje się tańszy, co pozwala na obniżenie cen lub zwiększenie marż, natomiast osłabienie waluty krajowej zwiększa koszty importu, zmuszając firmy do podnoszenia cen, zmniejszania marż lub poszukiwania krajowych alternatyw.

Wahania kursowe wpływają również na decyzje inwestycyjne przedsiębiorstw, lokalizację produkcji oraz strategie zabezpieczania ryzyka walutowego, czyniąc kurs walutowy istotnym czynnikiem determinującym strukturę i kierunki handlu międzynarodowego.

PODSUMOWANIE

1. Polityka pieniężna polega na wpływaniu na ilość pieniądza w obiegu. W większości państw odpowiada za nią bank centralny danego kraju.
2. Ustalanie wysokości stopy rezerwy obowiązkowej banków, wysokości stóp procentowych Narodowego Banku Polskiego (NBP) oraz zasad operacji otwartego rynku należy do zadań Rady Polityki Pieniężnej (RPP), która jest jednym z organów NBP.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Podaj 2 przykłady sytuacji, do których można odnieść powiedzenie „nie ma darmowych obiadów”.
2. Sprawdź na stronie internetowej Narodowego Banku Polskiego, kiedy ostatnio Rada Polityki Pieniężnej podjęła decyzję o zmianie stóp procentowych. Jaki charakter miała ta zmiana i jakie mogą być, Twoim zdaniem, jej skutki dla akcji kredytowej banków komercyjnych?

10 Wzrost i rozwój gospodarczy

Wzrost gospodarczy i rozwój gospodarczy to dwa powiązane ze sobą, ale różne pojęcia ekonomiczne. Ich zrozumienie jest kluczowe dla analizy sytuacji ekonomicznej poszczególnych krajów i gospodarki światowej, jak też do zrozumienia tego, w jaki sposób różne działania rządu oraz wszystkich podmiotów gospodarczych mogą przekładać się na poziom życia w danym społeczeństwie.

Wzrost gospodarczy to ilościowy przyrost produkcji dóbr i usług w gospodarce, mierzony najczęściej za pomocą produktu krajowego brutto (PKB). Wzrost gospodarczy wyraża się zazwyczaj jako procentową zmianę w określonym czasie – najczęściej jest to rok.

Przykładowo, jeśli PKB w danym roku wyniósł 3 biliony złotych, a kolejnym roku 3,15 biliona, to wzrost gospodarczy wyniósł 5%.

Główne cechy wzrostu gospodarczego:

1. Jest mierzalny za pomocą konkretnego miernika – produktu krajowego brutto (PKB).
2. Koncentruje się na ilościowych zmianach w gospodarce i na tym, co można zmierzyć.
3. Może wynikać z różnych czynników (np. wzrostu zatrudnienia, inwestycji w nowe technologie czy zwiększenia eksportu).
4. Nie oznacza automatycznie poprawy jakości życia społeczeństwa. Choć wzrost gospodarczy może prowadzić do większych dochodów, nie gwarantuje on lepszego podziału bogactwa, lepszych warunków pracy czy większej stabilności ekonomicznej.

Rozwój gospodarczy to szersze pojęcie, które oprócz zmian ilościowych uwzględnia także zmiany jakościowe w gospodarce i społeczeństwie. Obejmuje nie tylko przyrost produkcji, lecz także strukturalne i instytucjonalne transformacje, które poprawiają standard życia ludności. Może być mierzony za pomocą różnych mierników dobrobytu – zob. rozdział 9.11.

Rozwój gospodarczy wiąże się z:

- zmianami struktury gospodarki (np. przejście od rolnictwa do przemysłu i usług);
- postępem technologicznym i innowacjami;
- rozwojem kapitału ludzkiego (edukacja, zdrowie);
- poprawą wskaźników społecznych (oczekiwana długość życia, dostęp do edukacji);
- poprawą zadowolenia z życia;
- rozwojem instytucji i infrastruktury;
- zrównoważonym wykorzystaniem zasobów naturalnych.

Wzrost gospodarczy bez rozwoju gospodarczego

Możliwe są sytuacje, w których kraj doświadcza wzrostu gospodarczego, ale nie przekłada się to na rozwój gospodarczy:

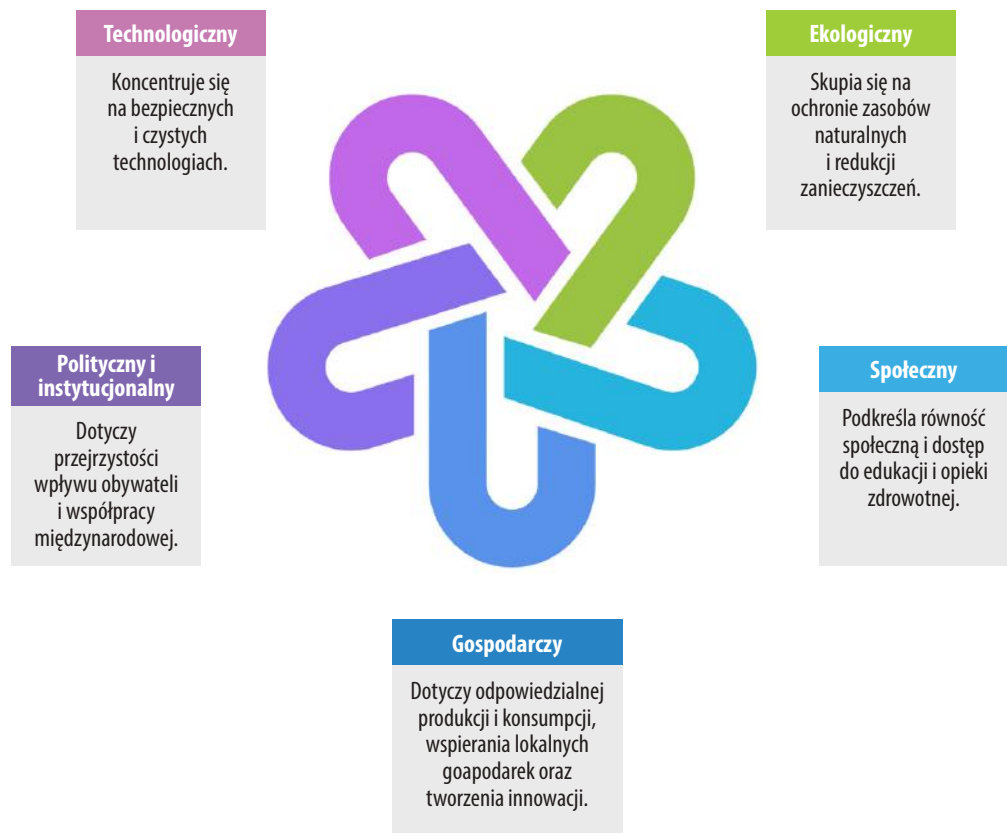
1. **Wzrost oparty na eksploatacji surowców naturalnych** – może on prowadzić do wysokiego PKB, ale bez rozwoju innych sektorów gospodarki i poprawy jakości życia większości społeczeństwa (np. kraje naftowe z wysokim PKB *per capita*, ale niskim poziomem rozwoju społecznego).

2. **Wzrost zwiększający nierówności społeczne** – jeśli korzyści ze wzrostu gospodarczego trafiają głównie do niewielkiej grupy najbogatszych osób, większość społeczeństwa nie odczuwa poprawy jakości życia.
3. **Wzrost degradujący środowisko naturalne** – szybki wzrost gospodarczy może odbywać się kosztem środowiska naturalnego, co w długim okresie obniża jakość życia i możliwości dalszego rozwoju.

Przykładem sytuacji dotyczącej pierwszego i trzeciego punktu jest – opisana na s. 150 podręcznika – historia wyspiarskiego państwa Nauru.

■ Zrównoważony rozwój

Współczesne podejście do rozwoju gospodarczego podkreśla koncepcję rozwoju zrównoważonego (ang. *sustainable development*), który zakłada równowagę między wzrostem gospodarczym, dobrobytem społecznym i ochroną środowiska naturalnego. Rozwój zrównoważony dąży do zaspokojenia potrzeb obecnego pokolenia bez ograniczania możliwości przyszłych pokoleń.

Rysunek 3. Komponenty zrównoważonego rozwoju

11 Cykle koniunkturalne i kryzysy

Wyjaśnienia na przykładach zachowania gospodarki w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego znajdują się na s. 179 podręcznika.

12 Wspólny rynek Unii Europejskiej

Wspólny rynek (jednolity rynek) Unii Europejskiej to jeden z fundamentów integracji europejskiej. Stanowi on obszar bez granic wewnętrznych, w którym zapewniony jest swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału zgodnie z postanowieniami traktatów unijnych.

Cztery podstawowe swobody wspólnego rynku:

1. **Swobodny przepływ towarów** – oznacza zniesienie cel i ograniczeń ilościowych między państwami członkowskimi oraz zakaz stosowania środków o skutku równoważnym. Towary mogą być sprzedawane w całej UE bez dodatkowych opłat celnych, a wspólna polityka handlowa reguluje wymianę z krajami spoza UE.
2. **Swobodny przepływ osób** – obywatele UE mają prawo do swobodnego przemieszczania się, podejmowania pracy, osiedlania się i korzystania z systemów zabezpieczenia społecznego w dowolnym państwie członkowskim. Wiąże się to również z uznawaniem ich kwalifikacji zawodowych.
3. **Swobodny przepływ usług** – przedsiębiorcy mają prawo świadczyć usługi w dowolnym państwie członkowskim na tych samych zasadach co podmioty krajowe. Obejmuje to zarówno tymczasowe świadczenie usług, jak i zakładanie przedsiębiorstw.
4. **Swobodny przepływ kapitału** – oznacza możliwość inwestowania i transferu środków finansowych między państwami członkowskimi bez ograniczeń, co wspiera działalność gospodarczą i inwestycje transgraniczne.

Korzyści ze wspólnego rynku:

- większa konkurencja prowadząca do niższych cen i szerszego wyboru dla konsumentów;
- korzyści skali dla przedsiębiorstw dzięki dostępowi do większego rynku;
- większa specjalizacja i efektywność gospodarowania;
- wzrost inwestycji transgranicznych;
- łatwiejsza mobilność pracowników i możliwość znalezienia zatrudnienia w całej UE;
- harmonizacja norm i standardów produktów.

Wyzwania wspólnego rynku:

- nierówne korzyści dla różnych regionów i sektorów;
- konieczność dostosowania prawa krajowego do regulacji unijnych;
- obawy o dumping socjalny i konkurencję podatkową;
- potrzeba ciągłego znoszenia barier niematerialnych (biurokratycznych);
- napięcia związane z migracją pracowników między państwami członkowskimi.

Wspólny rynek UE jest rozwijany poprzez harmonizację przepisów, eliminację barier administracyjnych oraz tworzenie dodatkowych inicjatyw, takich jak unia gospodarcza i walutowa, których celem jest pogłębienie integracji gospodarczej między państwami członkowskimi. Jednocześnie utrzymywane są mechanizmy ochronne pozwalające państwom członkowskim na zachowanie pewnej elastyczności w określonych obszarach, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych. Proces pogłębiania integracji musi uwzględniać różnorodność gospodarek krajowych i różne poziomy ich rozwoju, co wymaga kompromisu między dążeniem do pełnej harmonizacji a respektowaniem specyfiki poszczególnych państw członkowskich.

Jednocześnie trzeba dostrzec, że rozwój wspólnego rynku napotyka na istotne wyzwania i przeszkody. Wśród państw członkowskich pojawia się czasem opór przed dalszą integracją, wynikający z obaw o utratę suwerenności w kluczowych obszarach polityki gospodarczej i społecznej. Obecne są także głosy krytyczne związane z nierównomiernym rozłożeniem korzyści płynących ze wspólnego rynku, co powoduje napięcia między krajami „starej” i „nowej” Unii. Dodatkowo kryzysy gospodarcze i polityczne – nawet jeśli nie wynikają z funkcjonowania samej UE i wspólnego rynku – powodują wzrost napięć społecznych i podważają u części osób zaufanie do całego projektu europejskiego, skłaniając niektóre społeczeństwa do głosowania na partie niechętne Unii Europejskiej.

13 Globalizacja

Globalizacja stworzyła nowe możliwości dla przedsiębiorstw, które chcą wejść na rynki zagraniczne lub nawiązać współpracę z partnerami z innych krajów. Przyjrzyjmy się różnym formom współpracy międzynarodowej oraz procesowi internacjonalizacji przedsiębiorstw.

Formy współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw

Przedsiębiorstwa mogą wchodzić na rynki zagraniczne i współpracować z partnerami z innych krajów na wiele sposobów. Poniżej przedstawiono najważniejsze formy współpracy międzynarodowej.

1. Handel zagraniczny

Jest to najprostsza forma współpracy międzynarodowej, polegająca na **eksporcie** lub **importie** produktów lub usług do lub z innych krajów. Może odbywać się bezpośrednio (gdy przedsiębiorstwo samodzielnie sprzedaje swoje produkty zagranicznym klientom) oraz pośrednio (gdy przedsiębiorstwo sprzedaje swoje produkty przez pośredników handlowych, dystrybutorów lub agentów).

Przykład

Polskie przedsiębiorstwo odzieżowe LPP eksportuje swoje produkty do ok. 40 krajów, sprzedając je zarówno bezpośrednio poprzez własne sklepy, jak i pośrednio przez lokalnych dystrybutorów.

2. Franchising

Franchising to forma licencji, w której franczyzodawca przekazuje franczyzobiorcy prawo do prowadzenia działalności pod swoją marką oraz dostarcza know-how, wsparcie marketingowe i szkoleniowe.

Przykład

McDonald's rozwija swoją globalną sieć głównie poprzez franchising, zapewniając lokalnym przedsiębiorcom sprawdzony model biznesowy, wsparcie marketingowe i szkolenia, zachowując jednocześnie kontrolę nad standardami marki.

3. Umowy licencyjne

Przedsiębiorstwo (licencjodawca) udziela zagranicznemu partnerowi (licencjobiorcy) prawa do korzystania z własności intelektualnej (np. patentu, znaku towarowego, know-how lub technologii) w zamian za opłatę licencyjną (tzw. *royalties*).

Przykład

Amerykańska firma Qualcomm, zajmująca się technologiami mobilnymi, udziela licencji na swoje patenty producentom telefonów z różnych krajów. Dzięki temu generuje znaczące przychody bez konieczności samodzielnej produkcji urządzeń.

4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ)

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne to tworzenie własnych oddziałów, filii lub spółek zależnych w innych krajach. Może odbywać się to poprzez:

- inwestycje *greenfield* – budowę nowego przedsiębiorstwa od podstaw;
- fuzje i przejęcia – kupno istniejącego lokalnego przedsiębiorstwa.

Przykład

Volkswagen zbudował fabrykę w Polsce w Białymostku pod Wrześnią, podczas gdy Amazon przejął polską firmę technologiczną IVONA Software, której technologia posłużyła w projektowaniu urządzenia Alexa.

5. Joint venture

Tą nazwą określa się wspólne przedsięwzięcie dwóch lub więcej przedsiębiorstw z różnych krajów, polegające na utworzeniu nowego podmiotu prawnego. Partnerzy dzielą się zasobami, ryzykiem i zyskami.

Przykład

Daimler AG (właściciel marki Mercedes) utworzył joint venture z chińskim producentem samochodów BYD, zakładając spółkę Denza, która produkuje elektryczne samochody na rynek chiński. Daimler AG wnosi zaawansowane technologie i międzynarodowe doświadczenie, a BYD zapewnia znajomość lokalnego rynku i dostęp do sieci dystrybucji.

6. Offshoring i outsourcing międzynarodowy

Offshoring to przeniesienie części działalności przedsiębiorstwa do innego kraju.

Outsourcing międzynarodowy oznacza z kolei zlecenie pewnych funkcji zewnętrznym dostawcom z innych krajów.

Przykład

Apple korzysta z offshoringu, przenosząc produkcję swoich urządzeń do Chin, gdzie firma Foxconn zajmuje się ich montażem. Pozwala to na optymalizację kosztów i wykorzystanie lokalnych zasobów produkcyjnych.

Internacjonalizacja przedsiębiorstw

Internacjonalizacja przedsiębiorstwa to proces rozszerzania działalności gospodarczej poza granice kraju macierzystego. Obejmuje ona nie tylko sprzedaż produktów na rynkach zagranicznych, ale także międzynarodową współpracę w zakresie zaopatrzenia, produkcji, badań i rozwoju, zarządzania oraz finansów.

Proces internacjonalizacji przedsiębiorstwa zazwyczaj przebiega stopniowo w następujących etapach:

1. Działalność krajowa bez eksportu – przedsiębiorstwo działa wyłącznie na rynku krajowym, ewentualnie rozważa ekspansję zagraniczną.
2. Eksport na niewielką skalę – przedsiębiorstwo sporadycznie eksportuje swoje produkty, reagując na nieregularne zamówienia z zagranicy.
3. Eksport na dużą skalę – eksport staje się stałym elementem działalności, często poprzez pośredników lub agentów.
4. Utworzenie zagranicznych przedstawicielstw handlowych – przedsiębiorstwo zakłada własne biura sprzedaży na kluczowych rynkach zagranicznych.
5. Produkcja za granicą – przedsiębiorstwo przenosi część produkcji do innych krajów (poprzez *joint ventures*, licencje lub własne zakłady).
6. Przedsiębiorstwo wielonarodowe (*multinational company*) – firma prowadzi zintegrowaną działalność w wielu krajach, optymalizując łańcuch wartości w skali globalnej.

Przykład

Polski producent mebli Nowy Styl Group przeszedł pełną drogę procesu internacjonalizacji – od eksportu, przez przedstawicielstwa handlowe, do przejęć firm w Niemczech, Szwajcarii i Turcji, stając się jednym z liderów europejskiego rynku mebli biurowych.

W dzisiejszej gospodarce coraz częstszym zjawiskiem jest jednak działalność na skalę globalną właściwie od początku istnienia przedsiębiorstwa. Przykładem może być polski startup Docplanner, którego właściciele od początku planowali ekspansję międzynarodową, a obecnie działa w kilkunastu krajach, będąc jedną z największych platform rezerwacji wizyt lekarskich na świecie.

Konsekwencje procesów globalizacyjnych dla funkcjonowania biznesu

Globalizacja fundamentalnie zmieniła sposób funkcjonowania przedsiębiorstw, przynosząc im zarówno szanse, jak i wyzwania. Przyjrzyjmy się najważniejszym konsekwencjom procesów globalizacyjnych.

Konsekwencje pozytywne

1. **Dostęp do nowych rynków zbytu** – przedsiębiorstwa mogą sprzedawać swoje produkty i usługi na rynkach zagranicznych, zwiększając potencjał sprzedaży i zysków.

Przykład

CD Projekt, polska firma zajmująca się produkcją gier komputerowych, dzięki globalizacji sprzedaje swoje gry (Wiedźmin, Cyberpunk 2077) na całym świecie. Gdyby firma musiała ograniczyć się tylko do rynku polskiego, nie osiągnęłaby takiego sukcesu komercyjnego.

2. **Efekty skali** – działając na większym, globalnym rynku, firmy mogą zwiększyć produkcję, co prowadzi do spadku jednostkowych kosztów wytwarzania.

Przykład

IKEA, dzięki globalnej skali działania, może produkować meble w ogromnych ilościach, co obniża koszty produkcji i pozwala oferować produkty po konkurencyjnych cenach na całym świecie.

3. **Optymalizacja łańcucha dostaw** – firmy mogą rozlokować poszczególne etapy produkcji w krajach oferujących najkorzystniejsze warunki (tania siła robocza, dostęp do surowców, korzystne przepisy).

Przykład

W produkcji swoich samolotów Boeing stosuje globalny łańcuch dostaw, w którym poszczególne komponenty są produkowane przez wyspecjalizowanych dostawców z całego świata (zob. s. 226–227). Taka strategia pozwala Boeingowi wykorzystać specjalistyczną wiedzę i efektywność kosztową różnych dostawców, choć jednocześnie zwiększa złożoność logistyczną i wymaga doskonałej koordynacji.

4. **Dostęp do globalnych zasobów** – łatwiejszy dostęp do kapitału, technologii i talentów z całego świata.

Przykład

Polski startup Brainly pozyskał finansowanie od amerykańskich funduszy venture capital, zatrudnia specjalistów z różnych krajów i obsługuje uczniów na całym świecie.

- 5. Transfer wiedzy i technologii** – współpraca międzynarodowa sprzyja wymianie wiedzy, doświadczeń i innowacji.

Przykład

Samsung Electronics nawiązał współpracę z holenderską firmą ASML, światowym liderem w produkcji maszyn do litografii, co pozwoliło Samsungowi opanować zaawansowaną technologię produkcji procesorów 3 nm. Dzięki tej współpracy Samsung mógł nie tylko wprowadzić do swoich produktów najnowsze technologiczne rozwiązania, ale także rozwinął know-how i kompetencje w obszarze półprzewodników.

- 6. Dywersyfikacja ryzyka** – działalność w wielu krajach zmniejsza zależność od sytuacji ekonomicznej w jednym regionie.

Przykład

Unilever, globalna firma z branży dóbr konsumpcyjnych, napotkała trudności w Europie Zachodniej z powodu kryzysu ekonomicznego w 2011 r. Dzięki swojej obecności na rynkach wschodzących, takich jak Indie i Indonezja, Unilever odnotowało znaczący wzrost sprzedaży w tych regionach, co zrównoważyło słabsze wyniki w Europie.

Wyzwania i zagrożenia

- 1. Nasilenie konkurencji** – firmy muszą konkurować nie tylko z lokalnymi, ale i globalnymi rywalami, co prowadzi do presji na obniżanie cen i kosztów.

Przykład

Polskie banki musiały zmierzyć się z konkurencją ze strony globalnych fintechów, takich jak Revolut czy N26, oferujących nowoczesne, tańsze usługi bankowe. Ta presja konkurencyjna zmusiła tradycyjne banki do przyspieszenia cyfrowej transformacji, poprawy aplikacji mobilnych i obniżenia opłat za prowadzenie kont czy przelewy zagraniczne.

- 2. Złożoność zarządzania** – zarządzanie międzynarodowym przedsiębiorstwem wymaga uwzględnienia różnic kulturowych, prawnych i językowych.

Przykład

Uber miał znaczące problemy z rozwojem działalności w Chinach. Mimo dużych inwestycji firma musiała ostatecznie wycofać się z Chin w 2016 r., sprzedając swoją działalność lokalnemu konkurentowi Didi Chuxing.

3. **Ryzyko kursowe** – wahania kursów walut mogą istotnie wpływać na rentowność operacji międzynarodowych.

 Przykład

PPH Vitbis Sp. z o.o., polski producent szklanych ozdób choinkowych, eksportujący swoje produkty głównie do krajów strefy euro, doświadczał wahań przychodów w związku ze zmianami kursu EUR/PLN. Aby zminimalizować ryzyko walutowe, firma zastosowała różne strategie i narzędzia ograniczania ryzyka kursowego.

4. **Ryzyko polityczne i regulacyjne** – zmiany polityczne i regulacyjne w krajach, w których działa przedsiębiorstwo, mogą zagrażać jego interesom.

 Przykład

Huawei zostało wykluczone z budowy sieci 5G w niektórych krajach zachodnich z powodów bezpieczeństwa narodowego, co pokazuje, jak decyzje polityczne mogą wpłynąć na działalność międzynarodowej firmy.

5. **Problemy etyczne** – różnice w standardach pracy, ochronie środowiska i prawach człowieka między krajami stawiają przed globalnymi firmami wyzwania etyczne.

 Przykład

Nike w latach 90. zostało oskarżone o wykorzystywanie fabryk w Azji, które zatrudniały dzieci i oferowały pracownikom bardzo niskie wynagrodzenia. Po fali krytyki firma musiała znacznie poprawić monitorowanie warunków pracy u swoich dostawców i wprowadzić bardziej restrykcyjne standardy etyczne.

6. **Podatność na globalne kryzysy** – jak pokazał kryzys finansowy 2008 r. czy pandemia COVID-19, globalne powiązania gospodarcze powodują, że lokalne problemy mogą szybko rozprzestrzeniać się na cały świat.

 Przykład

Pandemia COVID-19 pokazała, jak zależne od siebie są globalne łańcuchy dostaw. Zamknięcie fabryk w Chinach na początku 2020 r. doprowadziło do niedoborów komponentów dla producentów na całym świecie – od elektroniki po samochody. Europejskie fabryki samochodów musiały wstrzymać produkcję z powodu braku części, które wcześniej były dostarczane z Azji.